

Vastu võetud Pühalepa Vallavolikogu
27.septembri 2011
määrusega nr 28

PÜHALEPA VALLA ARENDEKAVA

2011 - 2020

Sisukord

1. SISSEJUHATUS.....	4
1.1 ASEND	4
1.2 AJALUGU	4
1.3 RAHVASTIK	5
1.4 JUHTIMINE JA VALITSEMINE.....	6
1.5 HALLATAVAD ASUTUSED	6
2. VISION JA EESMÄRGID	6
2.1 VALLA JUHTIMINE, VALITSEMINE JA ARENDUSTEGEVUS	7
2.2 HARIDUS JA KULTUUR	8
2.3 MAAMAJANDUS, KÜLADE ARENDAMINE, ELUKESKKOND.....	8
3. PLANEERIMINE JA EHITAMINE	9
3.1 PLANEERIMINE	10
3.2 EHITUSTEGEVUS JA EHITISED.....	10
3.3 VESIVARUSTUS JA KANALISATSIOON	10
3.4 ÜHISTRANSPORDI KORRALDAMINE.....	11
3.5 ENERGIA- JA SOOJAMAJANDUS.....	11
3.6 ELAMUMAJANDUS.....	12
3.7 JÄÄTMEAJANDUS.....	12
4. MAJANDUS.....	13
4.1 MAAKASUTUS- JA MAAKORRALDUSSTRATEEGIA	13
4.2 LOODUSRESSURSID	14
4.2.1 <i>Maavarad ja nende kasutamine.....</i>	<i>14</i>
4.2.2 <i>Loodushoid.....</i>	<i>15</i>
4.3 METSAMAJANDUS.....	15
4.4 ETTEVÕTLUSE ARENDAMINE	15
4.4.1 <i>Turism ja puhkemajandus.....</i>	<i>Tõrge! Järjehoidjat pole määratletud.</i>
4.5 KÜLADE ARENG.....	17
4.6 KOHALIKU TÄHTSUSEGA TEED	18
4.7 HEAKORD	18
5. HARIDUS JA KULTUUR.....	19
5.1 ÜLD- JA ALUSHARIDUS.....	19
5.2 HUVIALAHARIDUS	22
5.3 RAAMATUKOGUD JA AVALIKUD INTERNETI PUNKTID.	22
5.4 KULTUUR.....	23
5.5 SPORT.....	24
5.6 NOORSOOTÖÖ.....	25
5.7 KOGUDUSED	25
6. SOTSIAALTÖÖ JA TERVISHOID.....	25
6.1 SOTSIAALTÖÖ	25
6.2 ÜLDARSTIABI.....	26
7. PÜHALEPA VALLA EELARVE JA ARENGU RAHASTAMINE.....	27
7.1 KOOSTÖÖ	27
8. KOKKUVÕTE.....	28

Lisad

Lisa 1. Planeerimisdiagramm

Lisa 2. Väärtuslike maastike nimekiri

Kaart 1. Pühalepa valla teed ja asulad

Kaart 2. Pühalepa valla kaitsealad

Kaart 3. Väärtuslikud maastikud

1. Sissejuhatus

Pühalepa vald on Hiiumaa väravaks – valla territooriumil paiknevad Hiiu maakonna strateegilised infrastruktuuri objektid: Heltermaa sadam, Suursadam ja Kärkla lennuväli. Valla arengu eeldused peituvad eelkõige tema asukohaelistes, kaunis looduses, ajaloo- ja kultuuripärandis ning elanike püüdlustes ning eneseteostuses.

Vallavolikogu ja -valitsuse ülesanne on tagada valla elanike elukeskkonna jätkuv parendamine.

1.1 Asend

Pühalepa vald hõlmab Hiiumaa idaosa Tareste lahest kuni Õunaku laheni. Valla maismaapiirid kulgevad mööda Tareste, Nõmme, Pilpaküla, Prählamäe, Tubala, Määvli, Nõmba, Tammela, Undama, Viilupi ja Kalgi külade piire. Pühalepa vald omab ühiseid piire Käina ja Kõrgessaare vallaga ning Kärkla linnaga. Valla kogupindala koos laidude ja väikesaartega on 25 545,5 ha.

Pühalepa valla koosseisu on kuulunud Kärkla (aastani 1921) ja Lehtma, koos ümbritsevate küladega (kuni 1939).

Pühalepa vallas on 47 küla, elanike arvult on suurimad Suuremõisa 252 elanikuga (seisuga 01.01.11) ja Lõpe küla 147 elanikuga. Kärkla linn on laienenud Pühalepa valla territooriumile.

Vallal on kolm tõmbekeskust: Palade, Suuremõisa ja Tempa. Viimane on valla administratiivseks keskuseks ja valla geograafiliseks keskpunktiks. Pühalepa valla välisteks tõmbekeskusteks on Kärkla linn ja Käina.

1.2 Ajalugu

Vanimad inimasustuse jäljed Pühalepa vallas pärinevad kolmandast aastatuhandest e.m.a. (Hautselja, Tubala küla). Paiksemat inimasustust tõendavad arheoloogilised leiud kuuluvad 11. – 13. sajandisse, viidates Pühalepale kui Hiiumaa vanimale püüasustusega asualale keskajal.

Pühalepa valla rahvastik kujunes Läänemaalt, Muhust ja teistest Läänemere äärsetest piirkondadest Pühalepa valda elama asujatest.

Ordu rüütelkonna keskuseks Hiiumaal oli Pühalepa ametimõis, hilisema nimetusega Suuremõisa. Siia püstitati Pühalepa katoliku kirik (13.saj.) ja selle järglasena valmis 16. sajandil praegune kivist kirik. Suuremõisa kujunes Pühalepa kihelkonna keskuseks ja oli Hiiumaa keskus 19. sajandi lõpuni.

Rootsi ajal arenes põllupidamise kõrval tööstuslik tegevus: lubjapõletus, laevaehitus ja telliskivide valmistamine. Kohapeal ehitatud laevad leidsid rakendust kaubavahetuse pidamiseks Hiiumaa ja teiste Läänemere piirkondade vahel.

Majandusliku tõusu tõi kihelkonnale kaasa parun Otto Reinhold Ludvig von Ungern-Sternbergi asumine Hiiumaale 1781. ja Suuremõisa 1796. aastal. Koheselt taastas ta 1680 aastatel hollandlase Erasmus Jacobsoni poolt rajatud laevaehituse Suursadamas. Ehitati välja Heltermaa ja Kärkla sadamad ja asutati Kärkla kalevivabrik (1830.a).

1889. aasta vallakohtute seadusega koondati väikesed mõisavallad suuremateks üksusteks. Pühalepa valda liideti Kärkla (alevi õigused 1921, eraldati Suuremõisa vallast), Loja, Vilivalla, Suuremõisa, Partsi, Soonlepa, Hiessaare ja Randvere mõisad. Eesti iseseisvumise järgselt tuli valdadesse üle tegelik omavalitsus, alustati maade jagamist, osaleti hoolekande töös, hariduse

edendamises, teede hooldamises, vallaelanike huvide kaitses. Vald ehitas Paladele uue koolimaja, avas kooli Suuremõisa mõisahoones. Võeti laen Kärkla koolimaja ehitamiseks. Paladel alustas tööd kodumajanduskool, asutati kaitseliidu ja tuletõrje kohalikud üksused.

Aastad 1920 - 1940 olid valla kultuuri ja hariduse tõusuaastad. Majandusolud võimaldasid rahvaarvu kiiret kasvu ja põlise elukorralduse püsimist. Elanike arv kasvas 3590 inimeseni.

Teine Maailmasõda ja Nõukogude okupatsioon tõid kaasa küüditamise, kollektiviseerimise ja elukorralduse muutumise. 50. ja 60. olid maarahvastiku vähenemise aastad. 70. aastate keskel oli Pühalepa valla tänasel territooriumil kolm majandit: V. I. Lenini nimeline kolhoos, kolhoos "Rahu Eest" ja Putkaste sovhoos. 70ndate keskel hoogustus maapiirkondade elamuehitus, 80ndate keskel ehitati välja korrusmajadega asulad. Valla rahvaarv hakkas taas kasvama.

Majandusliku toimetuleku tagamiseks käivitasid Hiiumaa kolhoosid erinevaid abitootmisi. Erandiks oli Putkaste sovhoos, mis riigimajandina keskendus ainult põllumajandussaaduste tootmisele.

90ndatel said abitootmised aluseks uutele eraettevõtetele. Majandite ja nende osakondade keskustesse rajatud infrastruktuuri (hooned, teed, elektrivõrk) võtsid kasutusse uued ettevõtted ja ühistud.

9.veebruaril 1990 aastal tuli kokku Pühalepa valla taasasutatav volikogu, mis otsustas alustada valla taasloomise protseduuri. 24. oktoobril 1991. aastal taastati Eesti Ülemnõukogu otsusega Pühalepa vald esimese vallana Hiiumaal.

1.3 Rahvastik

Viimastel aastatel on valla rahvaarv märkimisväärselt vähenenud. Jätkuvalt on valla iive negatiivne, valla rahvastik vananeb (ennekõike noorte inimeste lahkumise tõttu).

Pühalepa valla rahvastik

Aasta	Mehi	Naisi	Kokku	Keskmine vanus	Iive +/-
2002	952	969	1921		0
2003	947	950	1897		-10
2004	918	900	1818		-11
2005	903	872	1775	39,1	3
2006	901	858	1759	39,7	-5
2007	883	828	1711	40,6	-10
2008	884	813	1697	41,3	-11
2009	875	799	1674	41,7	-9
2010	871	788	1659	42,4	-15
2011	862	762	1624	42,75	-9 (seisuga 01.09.11)
2011 (seisuga 01.09.11)	870	769	1639	42,63	

Järgnevad aastad toovad kaasa sündimuse suurenemise eeldusel, et täna 10 – 20 aastased noored leiavad elupaiga ja rakenduse kohapeal. Alternatiivse negatiivse stsenaariumi järgi lahkub järgneva 10 aasta jooksul veel 80 – 100 noort inimest. Positiivne stsenaarium toob kaasa järgneva 10 aasta jooksul täiendavalt 80 – 100 lapse sünni st. 8 – 10 täiendavat sündi aastas.

Elatustaseme tõus ja kinnisvara arendus valla territooriumil loob eeldused iibe kasvuks.

Positiivse stsenaariumi korral on vallaelanike loomulik ja mehaaniline iive positiivsed, sündide arv stabiliseerub tasemel 10 last aastas.

1.4 Juhtimine ja valitsemine

Pühalepa valda juhib 11 liikmeline volikogu ja volikogu poolt ametisse kinnitatud vallavalitsus. Volikogu oma ülesannete täitmiseks moodustab alljärgnevad alalised komisjonid: revisjonikomisjon, eelarve- ja rahanduskomisjon, ehitus- ja planeerimiskomisjon, kultuuri- ja hariduskomisjon, sotsiaal- ja tervishoiukomisjon ning maamajanduskomisjon.

Vastavalt Pühalepa valla põhimäärusele esitab ametisse astuv vallavanem vallavalitsuse liikmekandidaadid vallavolikogule ametisse nimetamiseks. Vallavalitsuse liikmed kinnitatakse ametisse volikogu lihthäälte enamusega.

1.5 Hallatavad asutused

Valla hallatavateks asutusteks on Hellamaa Rahvaraamatukogu, Hellamaa Perekeskus, Palade Lasteaed, Palade Põhikool, Palade Rahvaraamatukogu, Pühalepa valla Kultuuri- ja Noortekeskus, Suuremõisa Lasteaed, Suuremõisa Põhikool, Suuremõisa Rahvaraamatukogu, Palade Loodushariduskeskus, Soera Talumuuseum.

2. Visioon ja eesmärgid

Pidevalt muutub keskkond meie ümber, muutuvad inimesed, nende suhtumised ja vajadused. Endiste põllumajandusettevõtete likvideerimine, traditsiooniliste tegevusalade hääbumine, uusasukate arvu kasv ja inimeste majanduslik kihistumine on vähendanud vallarahva varasemat kogukondlikku identiteeti.

Töörühmades läbiviidud probleemianalüüsi meetodil on välja selgitatud valla arengu kõige suurem probleem – **valla sotsiaalse kapitali[1] vähenemine.**

Valla põhiprobleemi - **sotsiaalse kapitali vähenemist**, saab kirjeldada kui muutusvajadust, mis annab võimaluse probleemi lahendamisele vaadata positiivselt – käsitleda probleemi, kui võimalust.

Pühalepa vald on oma elanikele ja ettevõtjatele konkurentsivõimelist elu- ja ettevõtluskeskkonda pakkuv omavalitsus, kus väärtustatakse säästvat arengut ja head looduslikku elukeskkonda.

Visioonist lähtuvalt on arengukava keskendunud järgmiste strateegiliste ja otseste eesmärkide saavutamisele:

Kasvav sotsiaalne sidusus[2]

- Efektivne ja mitmetasandiline koostöö erinevate huvigruppide vahel
- Elanikkonna ja huvigruppide kaasatus valla tegevusse
- Sotsiaalne tasakaal

Sotsiaalse kapitali kasv

- Arendustegevus
- Kultuuri ja haridusvõimaluste arendamine
- Majanduslik areng
- Kultuurielu mitmekesistamine

Tasakaalustatud keskkond

- Toimiv ja arenev infrastruktuur
- Kvaliteetne elukeskkond

Visiooni täitmine seondub kolme võtmevaldkonnaga:

- Valla juhtimine, valitsemine ja arendustegevus
- Hariduse ja kultuuri valdkond
- Maamajandus, külade arendamine, elukeskkond

Oluline on teha koostööd kolmanda sektoriga, kaasata kohalikke kogukondi arenguprotsessi, toetada nende isetegemist.

2.1 Valla juhtimine, valitsemine ja arendustegevus

Vald on valmis tegema koostööd ettevõtjatega, asutustega, koolidega, teiste omavalitsustega, kolmanda sektori ja kõikide aktiivsete elanikega ning igati toetama ja soodustama tegevust järgmistes (arengu)valdkondades:

- kohaliku ettevõtluse arendamine ja töökohtade loomine;
- turismi ja puhkemajanduse planeerimine ning arendamine;
- kvaliteetse alus- ja üldhariduse võimaldamine valla lastele;
- täiskasvanuõppe ja nn. elukestva õppe võimaluste parandamine;
- infrastruktuuri kvaliteedi parandamine (teedevõrk, vesi ja kanalisatsioon jne);
- elanikele paremate vaba aja veetmise ja puhkevõimaluste loomine (sh. tervisespordi edendamine);
- väärtuslike maastike kaitse ja hooldamine;
- bioloogilise mitmekesisuse säilitamine;
- valla olulisemate vaatamisväärsuste hooldamine ja eksponeerimine;
- kultuuripärandi säilitamine ja kaitse ning traditsioonide elustamine;
- taastuvate ressursside ja energiaallikate kasutamine, nende kasutamise propageerimine;
- elanike keskkonnahoidliku suhtumise kujundamine (sh. laste loodushariduse edendamine);
- keskkonnareostuse ennetamine;
- külade heakorra parandamine;
- hästitoimiva ühistranspordi korraldamine;
- Hiiumaa ja Pühalepa valla hea maine säilitamine ja parandamine;
- valla välissuhete ja partnerluse arendamine.

Sealjuures on vald valmis aktiivselt osalema nii kohalike, kui rahvusvaheliste projektide koostamisel ja elluviimisel, kasutades selleks Euroopa Liidu Struktuurifondide, Läänemere riikide ja muid rahastamisallikaid.

Arendustegevuse edendamiseks on oluline vallavalitsuse koostöö erinevate tasandite ja valdkondade esindajatega koordineerimaks erinevaid huviväärtuste, loodusradade, rahvusvahelise turismi - ja puhkemajanduse, infrastruktuuri, ettevõtluse, väikesadamate, maaelu arendamise jm projekte.

Edasise arengu huvides on kinnisvaraarenduse edendamise soodustamine. Oluline on määratleda valla arenguprotsessid arvestades majanduslikke, sotsiaalseid ja looduslikke aspekte. Tasakaalu saavutamiseks on vältimatu suurendada investeeringute mahtu infrastruktuuride loomisse. Eelkõige hõlmab see ühisveevärgi ja kanalisatsiooni väljaehitamist, teede ja tänavate ehitamist ning korrashoidu, tänavavalgustust, heakorda. Seejuures on esmatähtis säilitada valla looduslik keskkond ja selle avalik kasutamine, ajalooliste külade identiteet ning vältida valla muutumist tiheasustusega elamisaladeks.

Koostöö Hiiumaa omavalitsustega peab enam hõlmama ühistranspordi korraldust, jäätmekäitluse korraldamist, ühisveevärgi- ja kanalisatsioonisüsteemide rajamist, puhke- ja sportimisalade kujundamist. Samuti ühise hariduspoliitika väljakujundamist.

Innovatiivse mõtteviisi toomiseks Pühalepa valda soodustada noortele spetsialistidele praktika võimaldamist nii vallamajas kui ka valla hallatavates asutustes.

Püsielanikkonna suurendamiseks ja töökäte valda toomiseks on vajalik kinnisvara arendustegevus. Luua munitsipaalasutuste fond läbi erinevate kinnisvara toimingute.

2.2 Haridus ja kultuur

Elanike rahulolu ja tulevikuväljavaadete seisukohalt piirkondade arenguks on tähtis jätkata õppetööd Palade ja Suuremõisa koolides. Tagada õppekvaliteet läbi vastavat kvalifikatsiooni omava pedagoogilise kaadri olemasolu koolides. Hariduse omandamise kvaliteetsed võimalused kohapeal panevad aluse inimeste enesearengule ja tööalasele konkurentsivõimele. Huvialahariduse kvaliteet, täiend- ja ümberõppevõimalused igale vanuserühmale loovad tingimused kohanemiseks tööturu muutuvate nõudmistega.

Noorte perede ja laste tulevikuperspektiivi kindlustamiseks nähakse eelarves ette investeeringud haridusse. Asjatundlikud õpetajad ja kasvatajad, turvaline ja loovust soosiv arengu- ja õpikeskkond, head raamatukogud, Interneti-ühendus ning sõbralik lasteaia- ja koolielu annavad valla elanikele edaspidiseks kindlustunde.

Inimeste toimetulekuks on oluline parandada tööhõivet ja innustada inimesi osalema koolitustel ning täiendõppes.

Oluline on säilitada ja edendada rahvakultuuri traditsioone. Prioriteediks on iseloomulike traditsiooniliste kultuurisündmuste korraldamine ja kultuurilise väärtusega objektide hoidmine ja taastamine.

2.3 Maamajandus, külade arendamine, elukeskkond

Vallaelanike identiteedi ja oma kodukoha tunde tekitamiseks toetatakse aktiivselt külaliikumist, korraldatakse heakorra kampaaniaid, osaletakse kodukaunistamise konkurssidel, laiendatakse

huvialahariduse võimalusi, soositakse heategevusüritusi. Suurt tähelepanu pööratakse otsustamisprotsessi demokratiseerimisele vallas. Vallaleht ja valla Interneti kodulehekülgedel kannavad jätkuvalt suurt osa teabe edastamisel ja tagasiside saamisel. Elukestva õppe võimalustega kaasainemiseks soodustatakse täiskasvanutele täiendus- ja ümberõppekursusi. Initsiatiiv arendustegevusteks peab lähtuma elanikest. Eelkõige hõlmab see külade ja piirkondade arengukavade väljatöötamist, eesmärkide määramist elanike endi poolt ja nende toetamist vastavalt valla võimalustele.

Propageeritakse säästvat ellusuhtumist ja hoiakuid.

Traditsioonilise saarelise eluviisi kõrval arendatakse alternatiivseid turismi- ja puhkemajanduse valdkondi. Vaba aja aktiivse veetmise võimaluste laiendamiseks tehakse investeeringuid (väikesadamad, lautrikohad, matkarajad, loodusrajad, tervisespordirajad, puhkekohad, seltsimajad, telkimisplatsid, parklad, rannad, juurdepääsuteed, viidamajandus jne.) turismi- ja puhkemajanduse valdkonna arengu soodustamiseks. Prioriteetsed on ajaloolise ja kultuurilise väärtusega objektid. Puhkemajanduse tähtsus on seni olnud valla majanduselus tagasihoidlik. Puhkevõimaluste pakkumine, eelkõige mereturismi ja laidude puhkemajanduse laiendamine, aga ka „taaselustatud“ suurte kultuurisündmuste korraldamine näitab valla elujõudu. Arengut on pidurdanud investeeringute vähesus, turismiteenuste piiratud väljaarendamine, vahendite puudus väikesadamate väljaehitamiseks, turismi- ja puhkemajanduse hooajalisus, lühike suvi ja sõltuvus praamiliiklusest.

Piirkondade konkurentsivõime suurendamiseks on oluline tagada erinevate sotsiaalsete gruppide toimetulek ja iseseisev elu. Oluline eesmärk on sotsiaalhoolekande teenust vajavate gruppide turvalisuse, arengu ja kohanemise tagamine. Igapäevateenuste ja kaupade valiku, kvaliteedi ja hinnataseme reguleerimiseks soodustatakse uute kaubanduspindade rajamist ja konkurentsi. Tervislike eluviiside edendamiseks, sportimiseks ning vaba aja veetmiseks on vaja luua uusi võimalusi.

Ülevaate valla arenguvisionist, strateegilistest ja otsestest eesmärkidest annab arengukavale lisatud planeerimisdiagramm, vt. lisa 1. Planeerimisdiagramm.

3. Planeerimine ja ehitamine

Pühalepa valla planeerimis- ja ehitustegevust juhivad vallavolikogu ehitus- ja planeerimiskomisjon. Komisjoni vastutusalasse kuuluvad järgmised tegevusvaldkonnad: planeerimine, ehitustegevus, vesivarustus ja kanalisatsioon, energia- ja soojamajandus, elamumajandus ja jäätmemajandus.

Valla planeerimis- ja ehitustegevuses seatakse prioriteediks vajadus säilitada vallas:

- tervislik elukeskkond;
- bioloogiline mitmekesisus;
- väärtuslikud maastikud (sh. iseloomulikud vaated ja kaunid teelõigud)[3] (vt lisa 3 ja kaart 3);
- avalikud juurdepääsud randa (sh. supluskohad, lautrikohad, juurdepääsuteed ja väikesadamad).

3.1 Planeerimine

Pühalepa valla üldplaneering on kehtestatud:

- Suuresadama – Kärkla piirkonna üldplaneering (16.12.2003);
- Kuri – Tähva – Sääre piirkonna üldplaneering (07.05.2002);
- Hellamaa – Värssu – Puliste piirkonna üldplaneering (07.05.2002);
- Hagaste – Heltermaa piirkonna üldplaneering (20.12.2005);
- Heltermaa-Sarve-Salinõmme piirkonna üldplaneering (29.12.2008);
- Pühalepa valla keskosa üldplaneering (26.04.2010).

Muud planeeringut ellu viivad dokumendid: Kuri – Hellamaa – Hagaste rannikumaastiku maastikuhoolduskava (2002).

3.2 Ehitustegevus ja ehitised

Pühalepa valla ehitustegevus lähtub Pühalepa valla ehitusmäärusest ja teistest õigusaktidest Pühalepa vallale iseloomulike väärtuslike maastike säilitamiseks, taastamiseks ning eksponeerimiseks on soovitatav projekteerida, rekonstrueerida, restaureerida ja renoveerida elamuid ning suvilaid vastavalt kohalikule ehitustraditsioonile, asendile ja materjalidele (põhimõttelised ehituslikud soovitused on toodud Hiiu Maakonna maakonnaplaneeringu teemaplaneeringus: Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused). Vt Lisa 3. Väärtuslike maastike nimekiri.

Põllumaadele ehitamiseks sobilike alade määramine toimub läbi detailplaneeringute. Põllumaal maatulundusmaa sihtotstarbe muutmine elamumaaks on võimalik ainult läbi detailplaneeringu koostamise.

Järgneval arengukava perioodil:

- on valla ehitustegevuse suuremad objektid: Suuremõisa lossi kompleks, vesivarustus ja kanalisatsioon Hellamaa-Kuri piirkonnas ja Hagaste-Puliste-Värssu piirkonnas, Palade Põhikooli hoone, Palade Spordihoone renoveerimine, Palade lastead, Suuresadama ait, Heltermaa puhkekoht, Soera Talumuuseumi kompleksi renoveerimis ja arendustööd, Paluküla tervisespordikeskus, Suuresdama paadisadama väljaehitamine, Kärkla – Paluküla kergliiklustee rajamine koos tervisespordi rajaga, Palade Loodushariduskeskuse väljaehitamine, Hellamaa Perekeskuse laiendus-renoveerimine, välisvalgustused Suuremõisas ja Palade-Sakla külas, Pühalepa valla Kultuuri-ja Noortekeskuse ja spordihoone laiendus, Suuremõisas ait-kuivati ja juustukoja restaureerimine, vallavalitsuse hoone renoveerimine, Suuremõisa lasteaia hoone remont, Hellamaa raamatukogu hoone rekonstrueerimine, Hellamaa ranna puhkeala väljaehitamine, rannaäärse turismi marsruudi väljaehitamine, Päheli talu, Suuremõisa tuuleveski, Partsi tuuleveski, Kuri endine koolimaja, Suuremõisa-Käina kergliiklustee, munitsipaaleluruumide remont ja munitsipaalelamispindade väljaehitamine, jätkuvalt riigi omandis olevate vabade maade kasutuselevõtmine ja munitsipaalomandisse taotlemine.

3.3 Vesivarustus ja kanalisatsioon

Pühalepa valla territooriumil on olemas tsentraalne veevarustus Nõmme külas, Pilpakülas, Palukülas, Ala külas, Sakla külas, Lõpe külas, Hellamaa külas, Tempa külas, Palade külas, Kuri

külas ja Suuremõisa külas.

Tsentraalne kanalisatsioon on olemas osaliselt Nõmme külas, Pilpakülas, Palukülas, Ala külas, Sakla külas, Lõpe külas ja Palade külas ning Suuremõisa külas.

Enamus trassidest on renoveeritud, pumbamad uued rajatud kaasaegsetele tingimustele vastavalt. Vesi on kõigis ühisveevärgiga haaratud aladel kvaliteetne ja vastab kõikidele nõuetele

Seoses kehva joogivee kvaliteediga puurkaevudes, joogivee hooajalise mitte jätkumisega, suhteliselt tiheda inimasustuse ja areneva kinnisvara arendusega on tekkinud põhjendatud vajadus Hellamaa ja Kuri külade piirkonda ja Hagaste, Puliste ja Värssu külade piirkonda projekteerida ja välja ehitada ühisveevärk.

Jätkub Riiklikus Hajaasustuse veeprogrammis osalemine vastavalt väljakuulutatud etappidele.

Järgneval arengukava perioodil:

- Ühisveevärgi projekteerimine ja väljaehitamine Hellamaa - Kuri küladesse ja Hagaste - Puliste - Värssu küladesse.

3.4 Ühistranspordi korraldamine

Lähtuvalt vallaelanike soovidest teeb Pühalepa vallavalitsus ettepanekud Hiiu Maavalitsuse majandusarenguosakonnale bussi-, parvlaeva- ja lennuliinide sõiduplaanide muutmiseks.

3.5 Energia- ja soojamajandus

Elektrienergia võimsusega varustatus Pühalepa valla territooriumil on ebaühtlane, koondudes nelja piirkonda:

Suursadam: alajaam võimsusega 320 kW, lepingutega täielikult kaetud, liinid ei piira alajaama võimsuse laiendamist.

Paluküla: kaks alajaama võimsusega 400 kW , millest üks seisab kasutuseta.

Ala ja Lõpe piirkond: rebasefarmi alajaam võimsusega 400 kW, Ala sigala alajaam võimsusega 400 kW, Ala kuivati ja Lõpe alajaamad kumbki võimsusega 400 kW. Olemasolevat võimsust kasutatakse ainult osaliselt.

Suuremõisa: kaks alajaama võimsusega 400 kW ja 250 kW. Esimene neist varustab energiaga Suuremõisa lossi ja asulat.

Heltermaa sadamas täiendavat vaba võimsust ei ole, elektrivarustuse stabiilsuse tagamine on keerukas, sest sadam asub keskest Käina alajaamast liiga kaugel. Suuremõisa ringtoidet (35 kV) ei ehitata, sest Eesti Energia on loobunud 35 kV liinide väljaehitamisest. 110 kV liini Käina – Suuremõisa väljaehitamiseks puudub täna põhjendatud vajadus.

Arengukava perioodil seisavad ees tänavavalgustuse laiendamine Paladel, Sakla külas, Suuremõisas, planeeritava-projekteeritava Suuremõisa-Käina kergliiklusteel.

Soojamajanduse riiklikud investeeringud ei ole Pühalepa valla elanikele hästi kättesaadavad, sest kaugküttevõrgud on eraomandis. Ainsana kuulub vallale Palade kooli katlamaja (puiduküttel), mis käesolevaks hetkeks on konserveeritud ja kasutusest väljas. Palade põhikooli ja Palade spordihoonet köetakse uue kerge kütteõli katlaga, mis asub spordihoones. Õlikatel toodab ka aastaringsest sooja vett. Palade koolimaja vana hoone keskküttesüsteem on täielikult rekonstrueeritud 2007.aastal. Vajalik on õliküttele alternatiivse ökonoomsemate lahenduste leidmine ja väljaehitamine (maaküte, õhksoojusküte).

Lokaalkesküttel on ka Suuremõisa spordihoone ja Pühalepa valla Kultuuri-ja Noortekeskus. Samuti toodab katlamaja sooja vett. Noortekeskuse käsitõomaja on maaküttel.

Lõpe külas on tsentraalne küttesüsteem tegevuse lõpetanud, korruselamuid köetakse individuaalsete puidul töötavate väikekateldegaga. Suuremõisas töötab puiduhakke katlamaja, mille peamiseks tarbijateks on Hiiumaa Ametikool, Suuremõisa Põhikool ja Suuremõisa küla elanikud.

Suuremõisa küla kaugküttesüsteem kuulub eraettevõtjale. Tänapäevaks on katlamaja omanik leidnud operaatori, kes osutab kaugkütteenust külas.

Aktiivselt leiab kasutamist ja omavad üha suuremat populaarsust õhksoojuspumbad nii korterites, eramutes kui ametihoonetes.

Vald on avatud koostööpakkumistele järgmistes valdkondades:

- taastuvenergia allikate kasutuselevõtt,
- uute tehnoloogiliste lahenduste tutvustamine ja juurutamine,
- ühiskondlike hoonete energiakadude vähendamine.

Järgneval arengukava perioodil:

- Rekonstrueerida Suuremõisas mõisakompleksis vallale kuuluvate hoonete lokaalkeskütte süsteem
- Leida võimalus küttesüsteemides fossiilsete kütuste kasutamise vähendamist, üle minnes ökoloogilistele taastuvatele energia tarbijatele (maaküte, õhksoojuspumbad, biomass jne.).
- Aidata leida lahendusi ja arenguvõimalusi Suuremõisa kaugkütte süsteemide renoveerimiseks ja arendamiseks.

3.6 Elamumajandus

Käesoleval hetkel on Pühalepa vallal kolmteist munitsipaalkorterit. Lõpe külas asub üks korter, mis on välja üüritud, Suuremõisa külas asub kuus korterit, millest viis on munitsipaalüürikorterid, nendest kaks korterit on renoveeritud 2008 a. ja kaks korterit on renoveeritud 2007 a. Üks korter on renoveeritud 2004 a. ja seal asub valla raamatukogu. Heltermaal asub kuus munitsipaalkorterit, mis vajavad rekonstrueerimist.

Arengukava perioodil on vallal vaja laiendada oma munitsipaalelamufondi, et luua võimalusi täiendavate potentsiaalsete töötajate ja nende perekondade majutamiseks. Pühalepa vald ei oma maad, et uut munitsipaalelamufondi luua. Elamufondi laiendamist on vaja teostada ka läbi detailplaneeringute, millede abil saab määrata vabade riigi maade munitsipaalomandisse taotlemist. See tegevus on vajalik uute munitsipaalelamispindade väljaehitamiseks.

Järgneval arengukava perioodil:

- Läbi detailplaneeringute munitsipaalelamute ehitamiseks taotleda munitsipaalomandisse jätkuvalt riigi omandis olevad vabad maad.
- Olemasolevad munitsipaalelamispinnad renoveerida (taotledes selleks täiendavaid vahendeid),
- Leida võimalus Heltermaal asuva korterelamu rekonstrueerimiseks

3.7 Jäätmemajandus

Pühalepa vald on üks jäätmekäitluspiirkond kuuludes koos teiste Hiiumaa omavalitsustega ühtsesse jäätmekäitluspiirkonda. Kehtestatud on Hiiumaa ühtne jäätmekava Pühalepa valla

jäätmekavana.

Jäätmehoolduseeskirjas on ette nähtud kuidas korraldatakse jäätmete äravedu, kuhu paigaldatakse kogumiskonteinerid (paber, klaas, plastik), kuidas kogutakse ohtlikke jäätmeid.

2011. aastal kehtestati uus Hiiumaa ühtne jäätmekava.

Täpsem jäätmemajanduse areng on sätestatud jäätmekavaga, mis on jäätmemajanduse arengukavaks.

Hiiumaa loomsete jäätmete matmispaik on planeeritud Pühalepa valla territooriumile Nõmba külla.

Hiiumaa kõik omavalitsused on asutanud osaühingu Hiiu Prügila Hiiumaa prügimajanduse korraldamiseks. Rakendunud on ühine üle Hiiumaaline korraldatud olmejäätmete vedu.

Pakendijäätmemajad Pühalepa vallas asuvad: Sarvel, Vilivallas, Nõmbas, Hellamaal, Lõpel, Suuremõisas, Tubalal, Salinõmmes.

4. Majandus

Pühalepa vallavolikogu maamajanduskomisjoni pädevusse kuuluvad valla maakasutus ja maakorralduspõhimõtete määramine, kohaliku tähtsusega teede hooldamise ja rekonstrueerimise prioriteetide määramine.

Pühalepa vallavalitsuse struktuuris puudub majandusosakond või mingi muu struktuuriüksus, mis tegeleks vallas majandustegevusega. Heakorda (muru niitmine ja koristustööd, ka avalikus kohas vedeleva prügi koristus) tagavad külaseltsid, talgutepõhised ettevõtmised ja valla palgal olevad inimesed. Töövahendid ja kulumaterjalid soetab ja finantseerib vald. Vald toetab erinevate huvigruppide heakorraalaseid ettevõtmisi avalikes huvides.

Kogu valla ühisveevärki korraldab aktsiaselts Kärddla Veevärk.

Valla teede korrashoiu, remondi ja ehitusteenuse ostame sisse. Samuti lumetõrjetööd valla teedel. Oma- ja abijõududega oleme regulaarselt teostamas valla teede äärte ja kraavide raadamistöid.

Pühalepa vallavolikogu maamajanduskomisjoni pädevusse kuuluvad valla maakasutus ja maakorralduspõhimõtete määramine, kohaliku tähtsusega teede hooldamise ja rekonstrueerimise põhimõtete määramine.

Järgneval arengukava perioodil:

- Jätkata süstemaatilisi valla teede rekonstrueerimisi, kraavide kaevamisi, kruusakatete ehitusi, mustkattega katmisi.

4.1 Maakasutus- ja maakorraldusstrateegia

Pühalepa valla maakasutus - ja maakorraldusstrateegia on suunatud eelkõige valla elukeskkonna kvaliteedi tagamisele ning vallale iseloomulike väärtuslike maastike säilitamisele ja kaitsele. Vt. Kaart 1. Pühalepa valla teed ja asulad.

Edaspidiseks majanduslikuks arenguks on vaja vallas teostada väärtuslike põllumaade teemaplaneering ja kasutusettepanekud.

Kokku on katastrisse kantud (31.08.2011) 21935,11 ha maad, millest haritavat maad on 3662,35

ha, looduslikku rohumaad 2128,77 ha, metsamaad 13082,69 ha, õuemaad 233,34 ha ja muud maad 2827,96 ha.

Arengukava perioodil esitatakse taotlused riigile valla hoonete juurde kuuluva, vallale täiendava munitsipaalalamufondi ehitamiseks ja valla arendustegevuseks vajaliku maa munitsipaliseerimiseks.

Üldplaneeringu prioriteediks on väärtuslike maastike säilitamine ja kaitsmine. Üldplaneeringuga seatakse ehitus- ja projekteerimistingimused lähtudes kogukondlikust traditsioonilisest elamisviisist, avalikust ja kogukonna huvidest, Hiiu Maakonna teemaplaneeringust: Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused. Vt. Lisa 3. Väärtuslike maastike nimekiri.

Väärtuslike maastike kaitse tagatakse neile seatud kasutustingimuste täitmisega, mida on kohustuslik arvestada nii üld- kui detailplaneeringute koostamisel ning igasuguse arendus - ja majandustegevuse kavandamisel.

Kagu - Hiiumaa väärtuslikele maastikele tuleb koostada maastikuhoolduskava. Vt Kaart 3. Väärtuslikud maastikud.

4.2 Loodusressursid

4.2.1 Maavarad ja nende kasutamine

Pühalepa valla olulisemateks maavaradeks on liiv, kruus, savi, paekivi, mineraalvesi ja arteesiavesi.

Pühalepa valla maavarade maardlad ja nende pindalad ja varud:

1. Partsi kruusamaardla, pindala 44,94 ha, maardla varu ~1400 tuhat m³
2. Määvli kruusamaardla, pindala 77,18 ha, maardla varu ~ 6837 tuhat m³
3. Suuremõisa lubjakivimaardla, pindala 18,68 ha, maardla varu ~1082 tuhat m³
4. Paluküla lubjakivimaardla, pindala 11,05 ha, maardla varu ~2304 tuhat m³
5. Partsi savimaardla, pindala 132,93 ha, maardla varu ~3760 tuhat m³
6. Nõmba liivamaardla, pindala 13,38 ha, maardla varu ~335 tuhat m³
7. Määvli turbamaardla, pindala 403,52 ha, maardla varu ~1061 tuhat m³

2011.aastal toimivad karjäärid:

1. Partsi II kruusakarjäär pindalaga 9,34 hektarit. Aktiivne tarbevaru ehituskruusa 72000 m³, ehitusliiva 58000 m³, täitepinna 24000 m³
2. Partsi III maa-ainese karjäär 8,6 ha, maa-ainese kogus 10000 m³
3. Partsi IV kruusakarjäär 8,5 ha, aktiivne tarbevaru ehituskruus 295000 m³, ehitusliiv 32000 m³, täitepinna 55000 m³
4. Kapasto liivakarjäär, pindala 5,5 ha, aktiivne tarbevaru 270000 m³
5. Kapasto II kruusakarjäär, pindala 3,63 ha, aktiivne tarbevaru ehituskruus 128000 m³, ehitusliiv 88000 m³
6. Määvli-Kapasto kruusakarjäär 6,94 hektarit, aktiivne tarbevaru 62 000 m³.

Perspektiivsed maardlad on:

1. Savi. Partsi - Suuremõisa maardla 8 m paksune kasulik kiht sisaldab ca 160 milj. m³ savi. See savi on sobiv tooraine tavaliste ehitustelliste ja fassaaditelliste tootmiseks.
2. Lubjakivi. Paluküla lubjakivi maardla haarab enda alla Paluküla – Kärda vahelise aluspõhjalise kerkeala. See lubjakivi on kasutatav lubja põletamiseks ja killustiku valmistamiseks. Hilleste paekivi maardla. Paekivi murd, hetkel ei kasutata, ressurss olemas.

3. Mineraalvesi. 90ndate alguses villiti ja turustati mineraalvett, mille kaubamärgiks oli „Kärdla vesi“. Võimalikud kasutusvaldkonnad: veeprotseduurid ja raviotstarbeline lauavesi.
4. Turvas. Määvli turbamaardla sisaldab ca 939 tuhat m³ hästilagunenud turvast ja ca 122 tuhat m³ vähelagunenud turvast.

4.2.2 Loodushoid

Pühalepa valla territooriumil asuvad järgmised kaitsealad ja hoiualad:

- Hiiumaa laidude maastikukaitseala (2908,3 ha);
- Vahtrepa maastikukaitseala (1401,4 ha);
- Kukka maastikukaitseala (159,6 ha);
- Pihla – Kaibaldi looduskaitseala (598,2 ha);
- Sarve maastikukaitseala (682,8 ha);
- Tahkuna looduskaitseala (61,4 ha);
- *Taresta maastikukaitseala (178,4 ha)*
- Kuri – Hellamaa hoiuala (57,5 ha)
- Luhastu hoiuala (105,0 ha)
- Pühalepa hoiuala (43,6 ha)
- Undama soo hoiuala (82,2 ha)
- Viilupi hoiuala (30,8 ha)
- Vilivalla hoiuala (15,8 ha)
- Väinamere hoiuala (2164,6 ha)

Väärtuslikud maastikud on osa Pühalepa valla loodusvaradest. Väärtuslike maastike säilitamiseks seatakse üldplaneeringuga valitud piirkondades ehitus- ja kasutustingimused. Vt Kaart 2. Pühalepa valla kaitsealad ja kaart 3. Väärtuslikud maastikud.

4.3 Metsamajandus

Pühalepa valla territooriumist on metsamaad 14 625 ha. Pühalepa vallale kuulub metsamaad 39,85 ha neljateistkümmel katastriüksusel.

Järgneval arengukava perioodil:

- Teostada vallale kuuluvates metsades hooldustöid vastavalt metsakorraldus kavale.
- Välja ehitada Soera Talumuuseumi juurde ajaloolisse talu metsa, talumetsa majandamise õppekeskus

4.4 Ettevõtluse arendamine

Valla ettevõtlusele suunatud tegevuste eesmärk on toetada vallas tegutsevaid ettevõtteid ja aidata kaasa uute ettevõtete käivitamisele valla territooriumil. Oodatud on kinnisvaraarendajate aktiivne tegevus valla, kui atraktiivse elamispiirkonna väljaarendamisel.

Pühalepa vald toetab ettevõtluse arengut infrastruktuuri arendamisega, tugiteenuste kättesaadavaks tegemisega, koolitusega, ettevõtjate huvide arvestamisega ning võtmeprojektides osalemisega.

Kohalike ettevõtjate huvide paremaks arvestamiseks kutsutakse üks kord aastas kokku valla ettevõtjate ümarlaud, kus vahetatakse teavet ja vaagitakse võimalusi ettevõtete arengu toetamiseks.

Pühalepa valla perspektiivsed tööstusalad on Lõpe küla, Ala küla, Paluküla, Suursadam ja Tempa küla, Kärdla Kõrgessaare maantee äärsed krundid. Eelpool nimetatud aladel on olemas piisav

elektrivõimsus (või võimalused selle tagamiseks) ja vajalik infrastruktuur (hooned, kanalisatsioon, vesivarustus ja juurdepääsuteed). Tööstuspiirkondadeks on veel Partsi ja Kapasto karjäärid, Hillesste paekivimurd.

Pühalepa vald toetab nõustajat, kes tegeleb Hiiumaal põllumajandusalase nõustamisega, annab nõustajale vajalikud ruumid oma tegevuse eluviimiseks.

Pühalepa vald toetab rannakalandust, kui oma valla elanike üht traditsioonilist tegevusala.

Järgneval arengukava perioodil:

- Toetada ettevõtjaid töötajatele elamispinna leidmisel. Üürida välja munitsipaallemispinda.
- Koostöös ettevõtjatega arendada elamumajandust
- Aidata ettevõtjaid infrastruktuuride planeerimisel ja väljaehitamisel

4.4.1 Turism ja puhkemajandus

Pühalepa vald toetab turismimajanduse arengut valla territooriumil valla infrastruktuuri (viidad, puhkekohad) arendamisega, matkaradade, rannaäärse matkatee ja sinna juurde käiva väljaehitamise ja Hiiumaa ühtse turundustegevuse toetamisega.

Pühalepa vald toetab ja osaleb Hiiumaa ühtse turismi arengustrateegia väljatöötamises võrdselt teiste huvitatud partneritega. Hiiumaa ühtse turundustegevuse raames toetab Pühalepa vald turismile suunatud suurürituste ettevalmistamist, Hiiumaa kodulehekülje toimetamist ja arendamist ning Hiiumaa kataloogi väljaandmist.

Vald toetab ettevõtjate initsiatiivi puhkekeskuste ja sellega seotud teeninduse: majutuse, toitlustuse, kalapüügi, matkamise, ratsutamise jms. väljaarendamisel Linnumäel ja mujal valla territooriumil.

Perspektiivne turismi, puhkemajanduse, sportimise ja rekreatsiooni ala on Kärddla linnast mööda Käina maanteed Tubalani, sealt Paladele, Paladelt Kukka. See määratletud territoorium sobib oma looduselt, geograafiliselt asukohalt, asustatusele, infrastruktuuri ja teede võrgustiku poolest.

Suuremad turismiobjektid vallas on Pühalepa kirik ja Suuremõisa lossi kompleks selle juurde kuuluva unikaalse pargi ja Suuremõisa – Vaemla sanglepa-alleega. Projektipõhise tegevuse läbi osaleda erinevates reklaam -ja tutvustusüritustes (Unustatud mõisad, mõisamuusika jne.).

Turismihooajal hoida käigus turismiinfo ja avaliku interneti punkt Suuremõisa lossi hoonete kompleksis.

Pühalepa kiriku ruum on väga hea akustikaga ja sobilik kontsertideks. Pika ja huvitava ajaloo poolest on kirik populaarne vaatamisväärsus. Plaanis on:

- Korraldada rohkem kontserte kirikus
- Renoveerida torni trepid ja vahekorrused, et huvilised saaksid nautida vaadet kirikutornist
- Korrastada kiriku park ja välja ehitada püsiv valgustus
- Ehitada nõuetele vastav tualett
- Kaasata kirik rannaäärse tee võrgustikku
- Plaanis on soetada kirikusse orel

Toetatakse Soera Talumuuseumi, kui kultuurilise - ajaloolise paiga edasist arendamist ja valmistatakse ette talumuuseumi detailne arendusprojekt.

Arengukava perioodil ehitada välja Hellamaa puhkekoht, kus kõlakojale, kiige- ja lõkkeplatsile lisaks rajatakse telkimisplats, parkimisplats, supluskoht.

Vald otsib jätkuvalt võimalusi väikeettevõtjate initsiatiivi toetamiseks ja ettevõtlusvõimaluste laiendamiseks, nähes planeeringutes ette võimalust turismile suunatud infrastruktuuri väljaarendamiseks ja teeninduse rajamiseks Suuremõisa lossi hoonetekompleksi baasil.

Pühalepa vallas asuvad looduslikud üksikobjektid:

- Tareste sanglepad
- Heilu rändrahn
- Helmerseni kivikülv
- Hiessaare silmakivi
- Paluküla rändrahn
- Paluküla 3 rahnu
- Kukka kivi
- Kukka põllukivi
- Palade rändrahn
- Tubala rändrahn
- Kuradikivi
- Palade silmaallikas (Kuremäe allikas)
- Teomeeste leivalaud
- Kallaste pank
- Kerema teeäärne puistu
- Põhilise leppe kivid
- Vanapaganakivi (Tõllukivi)
- Suuremõisa vahtra-tamme allee
- Sanglepa allee
- Suuremõisa park

Järgneval arengukava perioodil:

Jätkata ehitustegevust Soera Talumuuseumi kompleksi väljaehitamist vastavalt kehtestatud detailplaneeringule.

Mereäärse turismi marsruudi väljaehitamine koos kõige sinna juurde kuuluvaga

Toetada majutus-toitlustus asutusi infrastruktuuri välja ehitamisel.

Algatada detailplaneeringuid avalike kohtade (ujumisrannad, kooskäimiskohad, laagriplatsid, väikesadamad jne.) arendamiseks ja väljaehitamiseks.

Jätkata Sarve Kultuuri Keskuse projekti

Välja ehitada Suuremõisa – Käina kergliiklustee

Arendada välja ühtne süsteemne võrgustik vallas mere-, pärandkultuurile, loodushariduse ja turismile suunatud tegevuste ja objektide ning sellega tegelejate tutvustamiseks

Suuremõisa lossikompleksi hoonesse külastuskeskuse rajamine

Suuremõisa pargi rekonstrueerimine

Välja ehitada Kärkla – Paluküla kergliiklustee koos terviserajaga.

[Muudetud Pühalepa Vallavolikogu 26.05.2015 määrusega nr 7- jõustus 05.06.2015]

4.5 Külade areng

Pühalepa vallas on 47 küla. Elanike arvult on suurimad Suuremõisa küla (238 elanikku) ja Lõpe küla (138 elanikku). Pühalepa valla infrastruktuuri arendamise ja planeerimise peamisteks alusdokumentideks on lisaks käesolevale arengukavale külade ja piirkondade arengukavad.

Pühalepa vald toetab oma külade arengut valla infrastruktuuri arendamisega (teed, veevarustus ja kanalisatsioon, lautri- ja puhkekohad, matkarajad), toetab kohalikke initsiatiivi, säilitab väärtuslikke maastikke ja ehitustraditsioone üldplaneeringuga ehitus- ja projekteerimistingimuste ning maakasutuse sihtotstarbe seadmisega.

Eelistuse rahastamisel saavad need taotlused, kus valla panus on ette nähtud kaasfinantseeringuna teistes projektides omaosaluse katmiseks.

Pühalepa valla territooriumil asuvad sadamad on Heltermaa, Suursadam, Salinõmme, Hiiessaare, Roograhu ja Sarve sadamad. Suuremad lautrikohad on Värssu, Vahtrepa ja Heltermaa.

Pühalepa vald toetab läbi koostöö valla erinevate huvigruppide ettevõtmisi merelise kultuuri arendamisel. Erinevate väikelaevade sadamate planeerimisel ja väljaehitamisel nii külastus kui väikelaevade ja kalasadamateks.

Vaba aja veetmiseks arendatakse välja piirkondlikud puhkekohad Heltermaal ja Hellamaal. Külade arengu toetamise eesmärgil korraldab Pühalepa vald külavanemate ja aktiivsete vallaelanike ühisarutelu.

Järgneval arengukava perioodil:

- Käesoleval arengukava perioodil jätkub projektipõhine külade arendamise toetamine.

4.6 Kohaliku tähtsusega teed

Pühalepa vallas on kohalikke maanteid 99,2 km. Lisaks on määratud teomanikega sõlmitud lepingute alusel 21,3 km erateid avalikku kasutusse. Kehtestatud üldplaneeringutega on määratud planeeritavaid valla teid ja avaliku kasutusega erateid 22 km.

Vald aitab korraldada tootmiseks vajalike teede korrashoidu ja hooldamist.

Vallavalitsus koostöös volikogu maamajanduskomisjoniga korraldab lisaks valla teede rekonstrueerimisele, hooldamist, raadamist, remontimist, ehitamist, kraavide ja truupide korrastamist ning ehitamist, lumest puhastamist.

Järgneval arengukava perioodil:

- Valla teede ja külade nimesiltide ning suunaviitade paigaldamine.
- Kohaliku tähtsusega valla teede remont ja ehitus on prioriteetsemad ettevõtmised.
- Süstemaatiliselt prioriteetsuse järjekorras teostada valla teede korrastamisi koos kraavide kaevamise ja mustkatte alla viimisega.

4.7 Heakord

Pühalepa vallas bussiootepaviljonid asuvad Mäe (Sarvel), Soonlepa, Vahtrepa, Suuremõisa, Salinõmme, Kalginiidu, Haavamäe, Hellamaa, Hellamaa mägi, Suuresadama, Partsi, Palade, Paluküla, Tubala, Nõmba ja Vilivalla bussipeatustes.

Mõned bussiootepaviljonid on kasutusel ka poebussi peatuskohana. Bussiootepaviljonides viiakse läbi iga-aastased hooldustööd: katkiste pinkide, akende, laudade asendamine/parandamine ja sellega seotud värviparandused. Suviti niidetakse murud, talvel puhastatakse lumest ja aastaringselt koristatakse praht.

Mereäärse turismimarsruudi väljaehitamise käigus leida sobilikele bussipeatustele täiendavaid funktsioone.

Arengukava perioodil väljaehitav Hellamaa puhkekoht on valla ainuke avalik supluskoht. Kuna tegemist on *Väinamere hoiualaga*, siis koostöös looduskaitsekeskusega leida projektipõhiseid võimalusi territooriumi majandamiseks. Supluskohtadena leiavad kasutamist Tõrvanina, Hausma, Sääre, Tikka, Värssu, Heltermaa, Vahtrepa ja Salinõmme rannad. Supluskohtade avalikuks kasutamiseks sõlmitakse maaomanikega avaliku kasutuse kokkulepped. Vald tagab suvehooajal prügi äraveo Heltermaa, Värssu, Hellamaa ja Sääre randades. Tõrvanina ja Heltermaa randades on suplushooajal eraettevõtja poolt paigaldatud riietuskabiinid.

Pühalepa valla territooriumil asuvad Kärkla kalmistu, Palade kalmistu, Kuri kalmistu, Kummistu kalmistu, Pühalepa kirikuaed ja Pühalepa kalmistu. Kummistu kalmistule ja Pühalepa Kiriku aeda matmist ei toimu. Kärkla kalmistu haldajaks on Kärkla Linnavalitsus. Kalmistud on üldjoontes korras: inventari hoidmiseks on olemas ruumid, kalmistul on alati kättesaadav vesi, prügikonteinerid tühjendatakse regulaarselt. Pühalepa, Kuri ja Palade kalmistute hoolduskulud kannab vald. Vajalik on koostöös Muinsuskaitseametiga jätkuvalt inventeerida Pühalepa valla kalmistud. Inventeeritud on Pühalepa ja Palade kalmistu.

Pühalepa Vallavalitus korraldab heakorda ja haljastust. Vajadusel korraldatakse tööde teostaja leidmiseks konkurss.

Järgneval arengukava perioodil:

- Pühalepa vallavalitsus korraldab heakorra ja haljastustööd koostöös külaseltsidega.
- Avalikes ujumisrandades tagatakse heakord ja prügi äravedu hooajaliselt
- Koostöös RMK, Keskkonnaameti Hiiu kontoriga, ja Lääne Teedekeskuse Hiiumaa esindusega tagatakse avalikes kohtades jäätmekäitlus hooajaliselt kogu valla territooriumil.
- Korraldatakse erinevaid kampaaniaid, talguid ja töölaagreid heakorra tagamiseks valla haldusterritooriumil.
- Kalmistute inventeerimine koostöös Muinsuskaitseametiga.
- Korraldada koostöös Muinsuskaitseametiga korrastustööd Kummistu ja Kuri kalmistul.

5. Haridus ja kultuur

Kultuuri- ja hariduskomisjoni pädevus on hariduse, kultuuri, spordielu ning noorsootöö kavandamine, ellu viivad seda erinevad asutused ja organisatsioonid.

5.1 Üld- ja alusharidus

Pühalepa valla eesmärgiks on luua ja säilitada tingimused alus- ja üldhariduse omandamiseks kõigile õpilastele, lähtudes nende võimetest, eelistustest ja vajadustest.

Pühalepa vallas töötab kaks lasteaeda: Suuremõisa ja Palade lasteaed. Valla mõlemad koolieelsed lasteasutused on koolieast noorematele lastele hoitu ja alushariduse omandamist võimaldavad õppe- kasvatusasutused. Mõlemad lasteaiad valmistavad ette eelkooliealisi lapsi kooliks. Arenguperioodi prioriteediks on laste erinevate vajaduste arvestamine, andekuse ja koolivalmiduse toetamine, pöörates tähelepanu eelkõige kooli sujuva ülemineku võimalustele, et aidata lastel

paremini ületada hilisemaid haridusprobleeme koolis. Lähtuvalt missioonist ja visioonist pööratakse arenguperioodil tähelepanu lasteaedades õppe- ja kasvatustöös käelisele tegevusele ja lapse kasvukeskkonna tutvustamisele – loodusharidus. Vald toetab arenguperioodil lasteaedade juures toimuvate laste huviringide tegevust, milledes osalemine on valla lastele tasuta.

Arenguperioodil tuleb täiendada lasteaedadele interneti püsiühenduse toimimist .

Suuremõisa lasteaia hoone on suhteliselt korras. Lasteaed on viidud soojusõhkpumpade küttele. Lasteaial on võimalus oma tegevuste läbiviimisel kasutada Suuremõisa spordisaali ja Pühalepa valla Kultuuri- ja Noortekeskust. Arenguperioodil vajab lasteaia hoone väljast ülevärvimist ning remonti siseruumides. Uuendamist vajab ka osa mööblit. Korrastamist-kaasajastamist vajab õueala mis uuendati viimati 2004. aastal.

Palade lasteaia hoone rekonstrueerimise tööd algasid eelmisel arenguperioodil ja lõppevad käesoleval arengukava perioodil. 2010.aastal ERF meetmest „Kohalike avalike teenuste arendamine“ saadud rahastuse toel rekonstrueeritakse ja laiendatakse olemasolev hoone lõplikult. Laste hoiu- ja tegelusfunktsioonid täiendatakse ja kaasajastatakse, saavad olema nõuetele vastavad ruumid vähemalt 30 lapsele mängimiseks, õppimiseks, magamiseks, söömiseks ning rajatakse lastele garderoob, normaalsed ja nõuetele vastavad sanitaarsõlmed, millede järele oli toimivas hoones tõsine vajadus.

Projektiga ehitatakse olemasolevale hoonele juurde otsmine tiib, mille tulemusel tekivad ruumid tervikliku ja kaasaja tervisekaitsenõuetele vastava lasteasutust teenindava köögikompleksi toimimiseks koos nõutud abiruumidega. Lisaks ruumid logopeedilise ja metoodilise töö läbiviimiseks koos vajaliku õppevahendite ruumiga. Juurdeehituses saavad olema lasteaia tehniline ruum, ruumid arstile, personalile ning pesupesemiseks.

Ehitatakse praegu puuduv välisveevarustus ja -kanalisatsioon. Korrastatakse hoone ümbruse haljastus koos piirdeaia ning rekonstrueeritakse hoone-esine parkla. Palade lasteaeda hakkab kütma ja sooja veega varustama maaküttesüsteem.

Pühalepa vallas toimivad täna kaks kooli, need on munitsipaalomandis olevad koolid Paladel ja Suuremõisas.

Palade Põhikooli ja Suuremõisa Põhikooli ülesandeks on valla lastele põhihariduse andmine. Samas vald toetab kooli taotlust olla alternatiivseks võimaluseks teiste üldhariduskoolide õpilastele, ennekõike neile, kellele sobib rohkem väikese kooli poolt pakutav keskkond. Pühalepa vald toetab arenguperioodil igakülgset koolide juures toimuvate õpilaste aine- ja huviringide tegevust, milledes osalemine on Pühalepa valla õpilastele tasuta.

Palade Põhikool jätkab arenguperioodil põhikoolina ja seda 20ndatel aastatel valla poolt ehitatud koolihoones, mille juurdeehitus (söökla, arvutiklass, raamatukogu, riidehoid ja tualetid) valmis 2004. aastal. 2006.aastal vahetati vanal, 20ndatel aastatel valminud, koolihoonel välja aknad, ukSED, välisvooder ja hoone soojustati. Täielikult uuendati kooli katlamaja. mis asendati Palade spordihoonesse paigutatud vajaliku võimsusega kergkütteõlil töötava katlaga, et kütta ja varustada sooja veega Palade Põhikool ja spordihoone. Rekonstrueeriti vana koolihoone küttesüsteem ja ventilatsioon. 2010. aastal rekonstrueeriti vana koolihoone esimene korrus ja kaks klassiruumi. Arengukava perioodil jätkatakse rekonstrueerimist vana koolihoone osas asuvates ruumides ning vajadusel vahetatakse välja ja kaasajastatakse õppeklasside sisustus ning otsitakse jätkuvalt vahendeid koolihoone lõpliku rekonstrueerimise rahastamiseks.

Eelmisel arenguperioodil Palade koolihoonete kompleksi kasutusfunktsiooni laiendati maakonna loodus - ja keskkonnahariduskeskuse toimimise funktsiooni toomisega hoone ruumidesse. 2010.aastal sai rahastuse ERF meetmest „Keskkonnahariduse infrastruktuuri arendamine“ Palade Loodushariduskeskuse keskkonnahariduse võimaluste laiendamine. Uuel arenguperioodil pööratakse tõsist tähelepanu uue kasutusfunktsiooni edasiarendamisele koos õpilastele antava hariduskvaliteedi tõstmisega võimaliku täiendava loodushariduse andmise osas. Palade Põhikooli hoonete kasutusfunktsiooni laiendada ja samas ka õpilastele antavat hariduskvaliteeti täiendada aitab ka rajatav Paluküla Tervisespordikeskus, mille väljaehitamine peaks järgneval arenguperioodil lõpule jõudma.

Suuremõisa kool jätkab tegevust põhiliselt Suuremõisa lossi ühes tiibhoones.

Eelnevatel aastatel on Mõisakoolide programmist saadud vahenditega remonditud Suuremõisa kooli ruume. 2004. aastal said kaks tiibhoonet uue katuse, vahetati välja lossitiiva uks ja lossi tagumine uks ning restaureeriti aknad. Suuremõisa kool on valmis jätkama oma toimimist Suuremõisa lossis ja taotluste esitamist lossi ruumide renoveerimiseks ka järgnevatel aastatel, seda tulenevalt edasistest otstarbekatest majandamis- ja toimimisotsustest koostöös lossi praeguse ja tulevase omanikuga. Taotluste esitamise aluseks on 2006. aastal koostatud Suuremõisa mõisakompleksi arengukontseptsioon ja Suuremõisa mõisakompleksi restaureerimiskontseptsioon.

Kuna paikkonnas on tugevalt vähenenud kooli minevate laste arv, viia arenguperioodil Suuremõisa Põhikool ja Lasteaed toimima ühisasutusena, jättes tegeluskohad põhikooli ja lasteaia osale senistesse hoonetesse.

Suuremõisa kooli juurde on rajatud spordikompleks, milles toimiva tegelusfunktsioonide edasiseks arendamiseks tuleb taotleda rahalisi vahendeid käesoleval arenguperioodil.

Suuremõisa kooliga samas hoonetekompleksis asub ka valla kultuuri- ja noortekeskus, mille ruume kasutab täna kool oma tegevuste läbiviimisel, eelkõige aine- ja huviringide tegevuse läbiviimisel. Noortekeskuses asub ka kooli raamatukogu. Uuel arenguperioodil tuleb hoonet rekonstrueerida nii, et vajadusel on tagatud kooli toimimine.

Suuremõisa kool on eelarvevahendite arvel uuendanud õppeklasside mööblit. Järgnevatel aastatel jätkatakse samaga.

Arenguperioodil Pühalepa vallale kuuluva Suuremõisa hoonetekompleksi edasise remontimise ja restaureerimisega eelkõige täiustatakse Suuremõisa kooli toimefunktsiooni. Luuakse baas Suuremõisa koolis antava hariduse täiendamiseks-laiendamiseks käelise tegevusega seotud hariduskvaliteedi osas, samas toetades igakülgset valla huvi-, vabahariduse arengut ja paikkonna kultuuripärandi kaitsmisega, tutvustamisega ja elluäratamisega ning paikkonna elukvaliteedi tõstmisega seotud tegelusi.

2011. aastal valmis Kultuuri- ja Noortekeskuse laiendus mille käigus restaureeriti valla omandis olev mõisa kõrvalhoone noortele tegelusruumideks. Noortel on võimalus osaleda savi, klaasi, kunsti ja puutöö huvialaringides.

Vald toetab igati koolide algatust oma näo väljakujundamisel ja erinevate haridusvõimaluste loomisel valla lastele.

Vald kompenseerib gümnaasiumiõpilaste sõidukulud Kärkla ja Käina.

Vald jätkab oma valla koolide õpilastele koolis vajaminevate töövihikute kompenseerimist. Pühalepa vald maksab oma valla koolide esimesse klassi minevatele õpilastele koolimineku toetust.

Jätkub valla koolide tublimate õpilaste ja olümpiaadivõitjate autasustamine iga-aastaselt tublimate õpilaste vastuvõtul.

Järgneval arengukava perioodil:

- Palade koolihoone lõpliku kapitaalremondi teostamine.
- Palade lasteaia maja kapitaalse remondi lõpetamine.
- Suuremõisa lasteaia remont
- Alustab tööd Suuremõisa Põhikool ja Suuremõisa Lasteaed ühisasutusena
- Suuremõisa koolimaja restaureerimine
- Suuremõisa restaureerimis- ja käsitöömaja väljaehitamine, restaureerimine

5.2 Huvialaharidus

Huvialahariduse andmist vallas korraldavad koolid, noortekeskus, raamatukogud, lasteaiad, perekeskus, MTÜ-d. Valla elanikud osalevad Hiiumaa Ametikooli ja Sihtasutus Tuuru poolt korraldatavatel koolitustel. Vald toetab täiskasvanute õpiringide/õpitubade korraldamist külaseltsides.

Peale koolitunde toimuvad õpilaste huvialaringid ja individuaaltunnid Paladel ja Suuremõisas. Noorte ja täiskasvanute huvialategevust korraldavad Palade Avatud Noortekeskus Pühalepa valla Kultuuri - ja Noortekeskus.

Palade Avatud Noortekeskus tegutseb Palade koolimajas. Noortekeskus kasutab oma tegevuses koolimaja poolt pakutavaid võimalusi (klassid, saal, spordihoone, arvutiklass ja raamatukogu) Arengukava perioodil renoveeritakse lõplikult Suuremõisas asuva Pühalepa valla Kultuuri ja Noortekeskuse kompleks. Renoveerimistöode jätkamiseks taotletakse täiendavaid vahendeid.

5.3 Raamatukogud ja avalikud interneti punktid.

Pühalepa vallas tegutseb kolm rahvaraamatukogu: Paladel, Hellamaa, Suuremõisas, lisaks Hiiumaa Ametikooli raamatukogu. Kõige paremas seisukorras on Palade raamatukogu, mis ühendati Palade kooliraamatukoguga. Raamatukogu asub Palade koolimaja ruumides.

2008.aastal liideti kõik valla raamatukogud võrgupõhise raamatukoguprogrammiga.

Raamatukogude juures töötavad valla 3 avalikku internetipunkti, neljas avalik internetipunkt töötab Heltermaal. Kõik avalikud internetipunktid omavad tasuta munitsipaal WiFi leviala.

Arenguperioodil pööratakse suurt tähelepanu piirkonna koduloo uurimisele, kogumisele ja säilitamisele.

Valla territooriumil on tasuta munitsipaal WiFi Suuremõisa külas, Hellamaa-Tempa küla keskuses, Palade koolimaja juures ja Lõpe külas.

5.4 Kultuur

Kultuuri edendamine vallas toimub läbi asutuste, seltside, organisatsioonide, seltsingute ja koordineeritakse valla kultuuritöötaja kaudu. Valla eelarvest toetatakse eraettevõtete või kolmanda sektori poolt kultuuri- ja spordiürituste läbiviimist vallas. Toetust antakse projekti ja tegevustoetusena vastava taotluse alusel.

Käesoleva arengukava perioodi prioriteediks on külale iseloomulike traditsiooniliste külakultuurisündmuste ja küla seltsimajade ning puhkealade taastamine. Oluline on säilitada ja edendada rahvakultuuri traditsioone, seda eeskätt traditsiooniliste rahvakultuuriga tegelejate (rahvuslik käsitöö, rahvamuusika, rahvatants jne) toetamise kaudu. Vaja on Pühalepa valla kultuurilise tähtsusega, mitte täieliku kaitse all olevate objektide registri või nimekirja loomine ja kohaliku kaitse määratlemine.

Palade piirkonna olulisim turismiobjekt on Soera Talumuuseum oma erinevate ürituste ja loodusrajaga. Talukomplekis ehitatakse pukktuulik. Parema teeninduse tagamiseks on vaja laiendada söögimaja. Suuremõisa piirkonnas toimuvad erinevad kultuuri sündmused vallale kuuluvas Pühalepa Kultuuri- ja Noortekeskuse kompleksis.

Munitsipaalomandis olevale Hellamaa 8 ha suurusele maa-alale on rajatud suveürituse läbiviimiseks kõlakoda ja kiigeplats. Arenguperioodil jätkatakse puhkeala arendamist: spordiväljakud, telkimisplats, parkla ja tualetid.

Hellamaa puhkekoht on tähtsal kohal suveürituste korraldamisel valla elanikele. Külade soov külasiimannite korraldamiseks leiab valla igakülgset toetust.

Samal eesmärgil ja vajadustest lähtuvalt ehitatakse välja Heltermaa puhkekohad (supluskoht ja lautrikoht). Lisaks on vajalik valla toetus ka selliste uute traditsioonide loomisel nagu koosmõtlemine, otsustamine, kogukonna liitmine, mis omakorda seob kultuuri.

Tubala külaselts on rajanud Tubala külla kokkusaamise kohaks lõkkeplatsi ja külakiige. Vald toetab sarnaseid ettevõtmisi ja initsiatiivi valla külades.

Arengukava perioodi olulisemaks tegevuseks on Suuremõisa mõisakompleksi arendamine. Pühalepa vald on huvitatud, et Hiiumaa Ametikool jätkaks tegevust Suuremõisa lossis.

Phare PPF programmi toel valmis Suursadama aida restaureerimisprojekt. Restaureerimisprojekti eesmärgiks on Suursadama aida restaureerimine kvaliteedis, mis võimaldaks Suursadama aidas mereajaloolise ja merearheoloogilise püsiekspositsiooni väljapanekut. Koos sadama aidaga eksponeeritakse Suursadama sepikoda, tollimaja, köiepunumistöökoda, kasarmuhoone, kasarmuhoone abihooned ja läheduses asuvaid lubjapõletusahjusid.

Samuti jätkatakse koostööd Käina vallaga eesmärgiga taastada ja eksponeerida Suuremõisa – Vaemla sanglepa-allee ning rajada kergliiklustee.

Kostöös RMK ja Hiiumaa militaarajaloo seltsiga taastatakse Sääre poolsaare otsas asuv endine Nõukogude vene piirivalve vaatluspost oma originaalkujusse.

Pühalepa vald toetab ajaloo huviliste ja Hiiumaa Muuseumi initsiatiivi valla eluolu, Suuremõisa lossikompleksi, Soonlepa ja Suursadama ajaloo uurimisel. Võimaluse ja otsese huvi korral osaleb vald uurimisprojektide ettevalmistamisel, läbiviimisel ja uurimistulemuste avalikustamisel trükistena või konverentsidel. Suuremõisa lossikompleksi ajaloo vajavad täiendavat uurimist nn.

Ussikelder, Vaose sadam ja Suuremõisa veski.

Järgneval arengukava perioodil:

- Välja arendada ja restaureerida Suuresadama ait merearheoloogia uurimiskeskuseks merearheoloogia- ja meremuuseumiks.
- Jätkata Suuremõisa mõisakompleksi edasiarendamist
- Militaarkultuuri objekti restaureerimine Säärel
- Soera Talumuuseumi arendamine koos loodusradadega
- Toetada Soera Talumuuseumi kompleksi pukktuuliku ehitust
- Partsi tuuleveski restaureerimine
- Jätkata Suuremõisa vabaõhulava väljaehitamist
- Jätkata Pühalepa valla Kultuuri- ja Noortekeskuse arendamist

5.5 Sport

Valla nime all tegutsevad aktiivselt laskesportlased, mälumängurid, saalihoki mängijad, laskesuusatajad.

Arengukava perioodi prioriteediks on tervisespordi edendamine vallas.

Vald pakub kõigile vallaelanikele võimalust Palade ja Suuremõisa spordihoonetes tegeleda tervisespordiga. Pühalepa valla asutuste huvi- ja spordiringidele on spordihoone ruumide kasutamine tasuta.

2005.aastal valmis Suuremõisa spordihoone juurdeehitus. Suuremõisa spordihoone sai uued pesemis- ja riietusruumid, sauna, jõusaali, samuti lokaalse küttesüsteemi, mis kütab ka kõrval asuvat noortekeskust ja aastaringselt toodab sooja vett.

2006.aastal valmis I etapp Paluküla-Palade tervisespordikeskuse väljaehitamisest.

Arenguperioodil jääb jätkuvalt Paluküla - Palade tervisespordi keskus prioriteetsemaks investeeringu objektiks, mis loodetakse arengu perioodil ka välja ehitada.

Paluküla tervisespordikeskus hõlmab maa-ala Palade spordihoonest ja spordiväljakust kuni Kärkla Mängude majani. Paluküla Tervisespordikeskuse jätkuv väljaarendamine on lülitatud üle-eestilisse riiklikusse investeeringu programmi.

2007 a. sai Palade spordihoone jõusaal uue sisseseade. 2008 a. rekonstrueeriti saali valgustus. Vaja on veel välja vahetada pea täielikult amortiseerunud puidust aknad ja ukсед, millede kaudu toimub suur soojakadu. Uued, soojapidavad aknad-ukсед aitaksid kokku hoida soojatootmisele tehtavaid kulutusi.

2008 a. valmis Palade Põhikooli staadion-mänguväljaku I etapp. Tasandati mängumuru, liituti elektrivarustusega, ehitati välja ÜKE linnak, valmis välisvalgustus, soetati pallimängu väravad.

2011 a. sai Palade spordihoone uued, pallimängude määrustikele vastavad põranda markeeringud ja kaasaged korvpallilauad ja võrkpalli konstruktsioonid.

Järgneval arengukava perioodil:

- Jätkub Suuremõisa spordikompleksi väljaehitamine
- Kärkla-Tubala-Palade-Kukka puhkepiirkonna väljaarendamine koos tervisespordikeskuse

- väljaehitamiseks.
- Palade spordihoone akende ja uste vahetus uute kaasaegsemate ja soojapidavamate vastu.
- Alternatiivküttesüsteemi projekteerimine ja väljaehitamine.
- Palade Põhikooli staadioni jätkuv väljaehitamine;

5.6 Noorsootöö

Valla noorsootööd arengukava perioodil korraldatakse valla koolides Paladel ja Suuremõisas, Palade Avatud Noortekeskuses ja Suuremõisas asuvas Pühalepa valla Kultuuri - ja Noortekeskuses.

Arengukava perioodil toetatakse huvialaharidusvõimaluste laiendamist valla koolides ja noortekeskustes. Vald toetab nende asutuste huviringides osalevaid valla õpilasi.

Suureneb noortekeskuste poolt korraldatavate ürituste arv, ellu viidavate projektide arv kusjuures prioriteediks on noortele tööharjumusi soodustavad ja tugevdavad tegevused. Luuakse võimalused noorte nõustamis- ja kutsevaliku korraldamiseks.

Järgneval arengukava perioodil:

- Suuremõisas asuva Pühalepa valla Kultuuri- ja Noortekeskuse väljaehitamine jätkub.
- Taotleda jätkuvalt vahendeid erinevatest Euroopa struktuurfondidest noorte tegevuse sisustamiseks ja selleks tingimuste loomiseks.

5.7 Kogudused

Pühalepa vallas tegutseb kolm kogudust:

EELK Pühalepa Laurentiuse Kogudus tegutseb Suuremõisa külas Pühalepa kirikus.

Hilleste EKB Kogudus tegutseb Hilleste külas Hilleste palvelas.

EKB Palade Priikogudus tegutseb Palade külas Palade palvelas.

6. Sotsiaaltöö ja tervishoid

Pühalepa valla sotsiaal-ja tervishoiukomisjoni pädevusse kuulub täiendavate sotsiaaltoetuste andmise korraldamine, sotsiaaltöö korraldamine ja esmatasandi tervishoiu kättesaadavuse tagamine.

6.1 Sotsiaaltöö

Seadusandlusest tulenevalt on Pühalepa valla ülesanded sotsiaalhoolekande korraldamisel:

- sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamine ning sotsiaaltoetuste määramine ja maksmine;
- kohaliku sotsiaalregistri moodustamine ja pidamine ning sotsiaalregistrist laekuva informatsiooni edastamine Sotsiaalministeeriumi poolt kehtestatud korras;
- eestkostetasutuse töö korraldamine.

Sotsiaalhoolekande korraldamisega Pühalepa vallas tegelevad sotsiaalnõunik, sotsiaalpedagoog, hoolekandetöötajad ja Hellamaa Perekeskuse personal.

Peamised sotsiaalteenused on: sotsiaalnõustamine, koduteenused, eluasemeteenus

(sotsiaaleluruumid, munitsipaalkorterid), iseseisvale toimetulekule suunatud rehabilitatsiooni korraldamine (töötute ja pikaajaliste töötute konkurentsivõime tõstmiseks tööturul ja tööelus), riigi- ja vallaeelarvest makstavate sotsiaaltoetuste määramine, toimetulekuks vajalikud muud teenused, Hellamaa Perekeskuse poolt pakutavad teenused.

Peamised sotsiaaltoetused on: riigieelarvelistest vahenditest makstav toimetulekutoetus vähekindlustatud isikutele ja peredele, lapse sünniga makstav täiendav lapsetoetus 2000 krooni, koolimineku toetus kõigile Pühalepa valla koolide I klassi õpilastele 2000 krooni, hooldajatoetus raske või sügava puudega isiku hooldajale ja täiendavad sotsiaaltoetused riskirühmadesse kuuluvatele vähekindlustatud isikutele ja peredele.

Järgneval arengukava perioodil:

- Jätkatakse olemasolevate sotsiaal- ja hoolekandeteenuste osutamist, vajadusel uute teenuste juurutamist;
- Jätkatakse perede toimetulekut soodustavate toetuste maksmist valla eelarvest (sünnitoetus, koolimineku toetus jms)
- Hellamaa Perekeskuse baasil jätkatakse sotsiaalteenuste osutamist ja huvitegevuse ning suhtlusvõimaluste korraldamist kõigile valla elanike gruppidele;
- Hellamaa Perekeskuse sotsiaalaja baasil jätkatakse ja arendatakse edasi eluasemeteenuse osutamist.
- Toetatakse toimetulekuraskustes olevaid lastega peresid, parandatakse võrgustikutööd, lapsevanemate nõustamise ja lasteasutuste kaasamise kaudu;
- Võimalusel osutatakse vajalikke toetavaid teenuseid erivajadustega lastele ja nende peredele (erinevad õppevormid, psühholoog, logopeed, rehabilitatsiooni teenus, vanemate nõustamine, tegevusteraapiad jms.);
- Aktiveeritakse ja motiveeritakse pikaajalisi töötuid koostöös Tööturuameti, ettevõtjate, MTÜ-dega jne.;
- Jätkatakse koostööd Tohvri Hooldekoduga hoolekandeteenuse osutamiseks ööpäevaringset hooldust vajavatele isikutele;
- Valmistatakse ette Heltermaa endise klubihoone projekt ja alustatakse hoone remontimist. Klubihoones korrastatakse korterid ja teenindamiseks vajalikud olmeruumid. Korterid on eelkõige ette nähtud inimestele, kes on kaotanud või kaotavad erinevatel põhjustel oma kodu
- tegeldakse Hellamaa Perekeskuse hoone rekonstrueerimisega, Hellamaa Perekeskuse sotsiaalaja laiendamise ja juurdeehituse näol, millega hooned omavahel ühendatakse;
- Jätkatakse koostööd sotsiaalööd teostavate organisatsioonidega.

6.2 Üldarstiabi

Suuremõislas on olemas esmatasandi raviteenuste osutamiseks kohandatud hoone ja ruumid. Plaanis on seal vahepeal katkenud, perearsti lahkumisest tingitud perearsti teenust jätkata.

Perearstiteenust osutavad Pühalepa valla elanikkonnale põhiliselt Kärdla linnas asuv OÜ Kärdla Perearstid ja Käina alevikus asuvad OÜ Käina Tervisekeskus ja OÜ Perearst Marje Vann ning teised Hiiu maakonnas töötavad perearstid.

Kärdlas asuv SA Hiiu Haigla osutab vältimatu abi teenust, statsionaarset taastus- ja hooldusravi, eriarsti- ning rehabilitatsiooniteenust kogu Hiiu maakonnale.

Hambaraviteenust on võimalik saada Kärdlas, Käinas ja Emmastes. Kärdlas asuvad

optikakauplused, võimalik on saada optometrismi teenust.

Apteek 1 ketti kuuluv Linnumäe Apteek asub Pühalepa vallas Linnumäe külas Hiiumaa Selveri hoones, teised lähimad apteegid paiknevad Käinas ja Kärddlas.

Järgneval arengukava perioodil:

- Vastavalt Pühalepa valla terviseprofiilile:
  - jätkatakse haigusi ennetavate ja tervist edendavate tegevuste korraldamist;
  - vastavates programmides ja projektides osalemist;
  - elanike terviseteadlikkuse tõstmist;
- Ravikindlustamata isikutele esmase arstiabi ja terviseuuringute võimaldamist;
- Jätkatakse koostööd tervishoiusüsteemiga;
- Soovitakse taastada Suuremõisas perearsti teenus;

Koolilaste tervisliku seisundi jälgimine toimub kord aastas Palade ja Suuremõisa koolihoones. Mõlemas koolis toimub kord aastas laste hammaste kontroll.

7. Pühalepa valla eelarve ja arengu rahastamine

Valla eelarve- ja rahanduskomisjoni pädevusse kuulub eelarve prioriteetide seadmine, arendustegevuse rahastamise ja koostöö korraldamine.

Projektipõhine juhtimine ja täiendavate rahaliste vahendite kaasamine valla arengu toetamiseks on arengukava perioodi prioriteediks. Täiendavate vahendite kasutamise eelduseks on kokkulepped olulistes valla arengut puudutavates küsimustes, mis kajastatakse valla arengukavas ja valla eelarvestrateegias.

Arengukava ja eelarvestrateegia võetakse volikogu poolt vastu määrusena. Vastuvõetud arengukava ja eelarvestrateegia avaldatakse valla koduleheküljel.

Arengukava ja eelarvestrateegia on aluseks eelarve koostamisele, investeeringute kavandamisele ja nende jaoks rahaliste ning muude vahendite taotlemisele, pangalaenu võtmisele.

Täiendavaid vahendeid kaasavaid projekte viiakse ellu sõltuvalt taotluste edukusest. Kui toetatud projektide hulk ületab vallaeelarve võimalused projekte kaasfinantseerida, võetakse erandkorras laenu. Arengukava perioodil juhitakse valla laenukoormust selliselt, et oleks tagatud kõigi planeeritud projektide kaasfinantseerimine.

7.1 Koostöö

Kavandataval arengukava perioodil näeb vald koostöö jätkumist kõigi seniste partneritega: vallaelanike, ettevõtjate, riiklike institutsioonide, teiste omavalitsustega ja sõprusvaldadega.

Pühalepa vald osaleb aktiivselt Hiiumaa Omavalitsusliidu töös ja ühiste projektide läbiviimisel.

Koostöös Hiiu Maavalitsusega vaadatakse iga-aastaselt läbi Hiiumaa transpordikorralduse valda puudutav osa ja esitatakse omapoolsed ettepanekud bussitranspordi, lennuliikluse ja parvlaeva transpordi paremaks korraldamiseks.

Kaasatakse ettevõtjad valla töösse – ettevõtjate ümarlaud, kord aastas nõupidamine. Ümarlaua eesmärgiks on ühiste tegevuskavade loomine, et laiendada ettevõtlust Pühalepa vallas.

Aktiviseerimaks valla ja külade vahelise suhtlemist korraldab Pühalepa vald igal aastal külavanemate ja aktiivsemate vallaelanike ühisenõupidamise, mille eesmärgiks on külade arengu toetamine ning valla eelarvevahendite otstarbekam, elanike vajadusi paremini arvestav planeerimine.

8. Kokkuvõte

Pühalepa valla arengukava 2011 – 2020 jätkab varasemates arengukavades alustatud tööd. Toetudes arengu järjepidevusele, valdkondade sidususele ja vallaelanike taatele, mis on väljendatud muuhulgas Palade ja Suuremõisa arengukavades, võtab valla arengukava arvesse võimalikult palju vallaelanike soove. Arenguvisioni kohaselt peab vald olema oma elanikele ja ettevõtjatele konkurentsivõimelist elu- ja ettevõtluskeskkonda pakkuv omavalitsus, kus väärtustatakse säästvat arengut ja head looduslikku elukeskkonda. Seega on Pühalepa vald elu- ja tööpaik, kus on tagatud võimalused õppimiseks, tööks, eneseteostuseks ja sisukaks vabaaja veetmiseks.

Arengukava koostamisel on arvesse võetud Eesti Riiklikus Arengukavas 2007 – 2010 (RES)osas "Riiklik struktuurivahendite kasutamise strateegia 2007-2013" ja valdkondlikud rakenduskavad antud strateegia elluviimiseks kavandatud Euroopa Liidu järgmise eelarveperioodi 2007-2013 toetuste kasutamiseks, et valla arengukava elluviimisele kaasata riiklikke, Euroopa Liidu struktuurifondide ning muid EL programmide vahendeid. Nende vahendite kasutamise eelduseks on kokkulepped valla arengut puudutavates küsimustes ja omapoolse kaasfinantseerimise olemasolu.

Arengukava on aluseks eelarve koostamisele, investeeringute kavandamisele, muude vahendite taotlemisele ja laenude võtmisele.

Vald teeb märkimisväärseid kulutusi haridusse ja sotsiaalhoolekandesse, kultuuri ja sporditegevusse. Suuri investeeringuid vajavad vallale kuuluvad hooned, tehniline infrastruktuur, teed ja tänavad, tänavavalgustus, heakord, jäätmekäitlus, ühisveevärk ja kanalisatsioon. Vallal on potentsiaali ja võimalusi arendada välja soodne investeerimiskliima vanurite hooldekodude, pansionaatide või puhkekodude rajamiseks.

Planeeringutega ja ehitusmäärusega tagatakse valla looduslike ja maastikuliste väärtuste ning ehituspärandi säilimine, samuti avalikud juurdepääsud randa. Investeeringud uute töökohtade loomise, heakorda, turismi ja keskkonnaohutusse, era-, avaliku ja kolmanda sektori koostöösse ning rahvusvahelisse koostöösse suurendavad valla arengupotentsiaali ja kindlustavad valla konkurentsivõime suurenemise. Eraettevõtluse laialdasem kaasamine avaliku sektori teenuste arendamisse ja välisinvesteeringute, sh. EL struktuurifondide kaasamine valla arengusse, võimaldavad lisaks probleemide lahendamisele luua uusi arengueeldusi. Konkurentsivõimeline elukeskkond eeldab kõrgete nõuete kehtestamist elukeskkonnale, kus olulisel kohal on atraktiivsed looduslähedased elamis- ja puhkealad, vallaelanikele avatud mereäär ja avalik pääs merele, nüüdisaegne tehniline infrastruktuur (teed, ühisveevärk ja kanalisatsioon), kättesaadav üldarstiabi, mugav ja ohutu ühistransport, turvalisus ja privaatsus. Vallasiseses arengus tuleks kindlasti vältida sotsiaalset kihistumist ning tagada avalike teenuste kvaliteet ning valla elukorraldusest osavõtu võimalused kõigile huvigruppidele. Kokkuvõttes laheneb valla suurim probleem – sotsiaalse kapitali vähenemine.

[1] Sotsiaalne kapital on inimeste suhted ja suhete võrgustikud ruumis, identiteet ja usaldus, väljakujunenud normid ja tavad.

[2] Sotsiaalne sidusus on inimeste suhted teiste inimestega, organisatsioonidega ja kogukonnaga tervikuna. Sotsiaalne sidusus tähendab võimalikult paljude inimeste kaasamist demokraatlikesse otsustusprotsessidesse, et tagada kõikide inimeste heaolu, tasandades sotsiaalseid vastuolusid

[3] vastavalt maakonnaplaneeringu teemaplaneeringule: Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused.